

VÝSTUPY PROJEKTU TRANSGREEN RELEVANTNÉ AJ PRE ÚZEMNÉ PLÁNOVANIE

Lubomír Jamečný, Vladimír Ondrejčka, Milan Husár

Svetový fond na ochranu prírody WWF spojil sily odborníkov z oblasti dopravy, územného plánovania a ochrany prírody z krajín karpatského regiónu v projekte TRANSGREEN – Integrated Transport and Green Infrastructure Planning in the Danube-Carpathian Region for the Benefit of People and Nature – podporenom z Dunajského transnárodného programu Európskej únie, aby spoločne pripravili postupy, opatrenia a nástroje, ktoré pomôžu plánovať a budovať cestnú a železničnú infraštruktúru rešpektujúc potreby voľne žijúcich živočíchov. Projekt TRANSGREEN združuje 11 riadnych a 9 asociovaných partnerov – organizácie a inštitúcie zapojené do tvorby dopravných politík, dopravnej infraštruktúry a inštitúcie ochrany prírody, výskumné centrá, medzinárodné a národné environmentálne organizácie z viacerých krajín karpatského regiónu – Slovenska, Českej republiky, Maďarska, Rumunska, Rakúska a Ukrajiny.

V nasledujúcich rokoch sa v karpatských krajinách očakáva masívny rozvoj dopravných sietí. V Európe existuje množstvo príkladov ako možno vzájomné negatívne strety dopravy a prírodného prostredia minimalizovať. Líniové stavby rýchlostných ciest a železníc, ktoré postupne kompletizujú základnú dopravnú infraštruktúru krajín karpatského regiónu, sa často dotýkajú cenných prírodných území, pretínajú ich, vytvárajú bariéry voľnej migrácie divo žijúcich zvierat. Ambiciózny projekt TRANSGREEN, ktorého riešenie dospelo do polčasu, si kladie za cieľ nielen koncepcne uchopiť, ale predovšetkým implementovať environmentálne šetrné plánovanie a výstavbu dopravných koridorov v rámci karpatských krajín. V rámci projektu spracúvaný súbor všeobecných opatrení a pravidiel, napr. v oblasti priestorového plánovania, manažmentu územia, projektovania a výstavby dopravnej infraštruktúry ako i monitoringu zveri, sa bude dať aplikovať v celom karpatskom regióne pri rešpektovaní špecifik jednotlivých typov ekosystémov, druhov líniovej dopravnej infraštruktúry a typov stavieb (nové, modernizačné, ekologizačné) i špecifik národných legislatív a postupov ich prípravy a realizácie. Projekt má však ambíciu navrhnuť konkrétne „zelené“ opatrenia na aktuálne pripravovaných rozvojových infraštruktúrnych projektoch, ktoré pomôžu minimalizovať vplyv dopravných stavieb na prírodu s osobitným dôrazom na ekologické koridory. V Karpatoch boli vybrané štyri pilotné územia, pre ktoré sa navrhnu konkrétne opatrenia na zvýšenie bezpeč-

nosti migrujúcich živočíchov v rámci plánovania a výstavby veľkej dopravnej infraštruktúry: Kysuce – Beskydy (Česká republika), Košice – Miškolec (Maďarsko) – Užhorod (Ukrajina), Tîrgu Mureş – Iaşi (Rumunsko), Curtici (Radna) – diaľnica Deva (Rumunsko).

V oblasti Beskydy – Kysuce, resp. v okolitých regiónoch s priamym dopadom na sledované územie v kontexte biodiverzity a migračných koridorov zveri sú pripravované viaceré investície do cestnej infraštruktúry. Na českej strane ide najmä o cesty I/68 Třanovice – Nebory, I/35 Lešná – Palačov, I/57 Valašské Meziříčí a Vsetín a diaľnice D1 Přerov – Lipník, D48 Bělá – Rybí, D48 Rybí – Rychaltice, D49 Hulín – Fryšták a D55. V oblasti Kysúc a priľahlého žilinského regiónu na slovenskej strane sú predmetom záujmu nasledujúce investície do cestnej infraštruktúry do diaľnice D1 v jej úsekoch Hričovské Podhradie – Lietavská Lúčka, Lietavská Lúčka – Višňové – Dubná Skala, Lietavská Lúčka – Žilina (zjazd), Turany – Hubová (vrát. ekoduktov), Čadca, Bukov – Svrčinovec, do rýchlostnej cesty R5 Svrčinovec – štátna hranica SK/CZ, ekoduktu D3 Svrčinovec, rýchlostnej cesty R6 – štátna hranica SK/CZ – Mestečko a Mestečko – Púchov.

Karpaty sú pohorím s nádhernou prírodou a unikátnou biodiverzitou, predstavujú posledné zvyšky skutočnej divočiny v strednej Európe. Predpokladom pre udržateľnosť tejto biodiverzity je zachovanie migračných trás pre živočíchy ako predpokladu zachovania zdra-

vých populácií. Výstavbou diaľkových dopravných koridorov sa však v krajine vytvárajú výrazné bariéry, ktoré znemožňujú fungovanie prirodzených migračných trás živočíchov a ohrozujú priamo život jedincov i celých populácií. V kritických miestach sa s narastajúcou intenzitou dopravy zvyšuje pravdepodobnosť úhynu živočíchov na cestách. Predovšetkým diaľnice a vysokorýchlostné železnice predstavujú nielen neprekonateľné prekážky migrácie, ale svojimi negatívnymi vplyvmi ohrozujú a priamo ovplyvňujú aj širšie okolie. Problémom je aj umiestnenie ciest v horských údoliach. Zástavba neustále pribúdajúca pozdĺž ciest vytvára nepreniknuteľnú bariéru. Mnohé z týchto zásahov sú nezvratné, množstvo pôvodných migračných trás živočíchov už bolo prerušených doterajšou výstavbou ciest a železníc a nadväzujúcim procesom urbanizácie. Na záchranu populácií veľkých šeliem v Karpatoch je nevyhnutné zabezpečiť prísnu ochranu existujúcich a obnovu čo najväčšieho počtu pôvodných migračných koridorov. Ak sa v krátkom čase nepodniknú v tomto smere žiadne kroky, populácie divo žijúcich zvierat a hlavne veľkých šeliem budú v mnohých častiach Karpát odsúdené na izoláciu a postupný zánik.

Už projekt Alpsko-karpatského biokoridoru (AKK Centrope) podporený programom INTERREG Slovensko – Rakúsko 2007_2013, ktorý získal viacero ocenení a stal sa príkladom najlepšej praxe Organizácie spojených národov, poukázal na potrebu komplexnosti a kombinácie strategických prístu-

pov s praktickými riešeniami problému harmonizácie rozvojových urbanizačných osí a území a osobitne líniovej dopravnej infraštruktúry a migračných koridorov divo žijúcich zvierat ako predpokladu udržateľného rozvoja. Projekt TRANSGREEN má preto ambíciu prepojiť obe tieto úrovne. Využívajúc priestor politickej platformy Karpatského dohovoru a spoluprácu s pracovnými skupinami Udržateľná doprava, Biodiverzita a Priestorový rozvoj Karpatského dohovoru sa pripravuje Strategický akčný plán pre udržateľný rozvoj dopravy v Karpatoch. Tento akčný plán by mal v strategickej politickej rovine zagarantovať implementáciu výstupov projektu ako súčasť Protokolu o udržateľnej doprave Karpatskej konvencie prijatého na 4. stretnutí Konferencie signatárov Karpatského dohovoru v Mikulove v roku 2014.

Implementácia tohto Akčného plánu je podporená prípravou Pokynov pre integrovaný rozvoj dopravnej infraštruktúry adresujúcimi predovšetkým úroveň praktického plánovania, projektovania a výstavby líniovej dopravnej infraštruktúry, vrátane priestorového plánovania integrujúceho územné plánovanie a strategické socioekonomické plánovanie obcí, miest a regiónov. Sú určené pre plánovačov, projektantov, reprezentantov verejnej správy ako nositeľov rozhodovacej právomoci na národnej, regionálnej, aj lokálnej úrovni rovnako, ako biológom a ekológom pomáhajúc im nájsť korektné odpovede na požiadavky ochrany prírody pri príprave a realizácii líniovej dopravnej infraštruktúry.

Pokyny pre integrovaný rozvoj dopravnej infraštruktúry v karpatskom regióne vychádzajú tak zo všeobecných poznatkov o požiadavkách rôznych skupín fauny na permeabilitu dopravnej infraštruktúry a praktických skúseností z oblasti harmonizácie dopravnej infraštruktúry a migračných trás divo žijúcich zvierat, ako aj z poznania špecifik tohto regiónu. Poskytujú praktický manuál ako a v ktorej fáze plánovania, vý-

stavby, ale aj užívania, monitorovania a následnej adaptácie dopravnej infraštruktúry efektívne reagovať na potreby ochrany prírody. Uvedomujúc si špecifiká procesov výstavby novej líniovej dopravnej infraštruktúry, procesov modernizácie a zmien parametrov existujúcich ciest a železníc a zásahov zlepšujúcich ekologické parametre existujúcich dopravných koridorov, sú pre jednotlivé fázy prípravy a realizácie rozvojových procesov definované kľúčové problémy, výzvy, opatrenia a nástroje od inštitucionálnych, cez organizačné a plánovacie, až po technické a technologické. Osobitná pozornosť sa venuje účasti rôznych dotknutých subjektov, od nositeľov rozhodnutí, cez výskumné, plánovacie a projektové zložky, odbornú verejnosť, vlastníkov a správcov územia, až po najširšiu verejnosť. Participatívny proces v tomto prípade široko presahuje rámec účasti verejnosti. Cieľom je identifikácia, lepšia koordinácia a inter-operabilita medzi relevantnými partnermi naprieč rôznymi sektormi od environmentálneho, cez dopravný, až po lesné hospodárstvo, poľnohospodárstvo, či regionálny a územný rozvoj, uvedomujúc si kľúčové postavenie práve platformy priestorového (územného a regionálneho) plánovania pri ich zabezpečení vo vzťahu k harmonizácii rôznych záujmov v území.

Projekt TRANSGREEN prináša rad inovatívnych metód a prístupov participácie rozvíjajúcich model spravovania založený na horizontálnych územne vzťahnutých polycentrických sieťach, podporený Smernicou *EU 2003/35/EC*¹⁾ a „*Aarhuským dohovorom*.“ Zohľadňuje vstupné kritériá pre optimalizáciu participatívneho procesu, ako sú mapovanie dotknutých subjektov, ich ciele a kôlboratívne správanie, fázy ich zapojenia, komunikačné mechanizmy a nástroje definujúce rámec pre prepojenie všeobecne aplikovateľných postupov a metód so špecifickými podmienkami a cieľmi procesu harmonizácie dopravnej líniovej infraštruktúry s potrebami pre život voľne žijúcich zvierat.

Dominantnou fázou pre účasť verejnosti je fáza plánovania. V súlade s „*Eurosite Management Planning Toolkit (Súbor nástrojov pre plánovanie manažmentu Eurosite)*“²⁾, dôsledný manažment procesov participácie plánovania musí zahŕňať:

- konzultácie pred začiatkom procesu,
- spoluprácu pri definovaní východísk a cieľov a základných obrysov plánu,
- konzultácie v rôznych fázach spracovania plánovacej dokumentácie,
- konzultácie hotovej plánovacej dokumentácie.

Navyše, v zmysle „*IUCN Guidelines for Management Planning in Protected Areas (Pokyny pre plánovanie manažmentu chránených území IUCN)*“³⁾, je potrebné zabezpečiť participatívne procesy ako nástroj zvýšenia povedomia o zodpovednosti viazanej na vlastníctvo, o potrebe širšej podpory územnej ochrany, o potrebe prepojenia plánovania ochrany s plánovaním pre rozvoj a predovšetkým o potrebe výmeny informácií a vzájomnej korektnej komunikácii ako základu pre koordinované aktivity a legitímnosť procesu plánovania a rozhodovania.

Pre integráciu rôznorodých požiadaviek na participatívny proces naprieč jednotlivými fázami prípravy, plánovania, výstavby, užívania a monitoringu líniovej dopravnej infraštruktúry tím SPECTRA Centre of Excellence EU pri STU v Bratislave vyvinul v rámci projektu TRANSGREEN model manažmentu participačného procesu prevádzujúceho 5 hlavných úrovní participácie s vnútornou logikou procesov rozvoja líniovej dopravnej infraštruktúry, avšak platnou aj v širšom chápaní investičného rozvoja v území.

Model obsahuje 5 hlavných krokov interakcií s dotknutými subjektmi a iniciálnu fázu mapovania dotknutých subjektov. Jednotlivé kroky na seba nadväzujú a postupne budujú kapacity dotknutých subjektov na prechod z pasívnych na aktívne formy účasti na rozvojovom procese, efektívne

1) Smernica 2003/35/EC Európskeho parlamentu a Rady Európy z 26. Mája 2003 o účasti verejnosti (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32003L0035&from=EN>).

2) Eurosite Management Planning Toolkit (2004) je komplementárna príručka pre rozvoj zručností a návod na aplikáciu ekosystémového prístupu k environmentálnemu manažmentu v EU vzťahujúca sa k plánu manažmentu Konvencie o biologickej diverzite (CBD -1992).

3) <https://www.iucn.org/content/guidelines-management-planning-protected-areas>

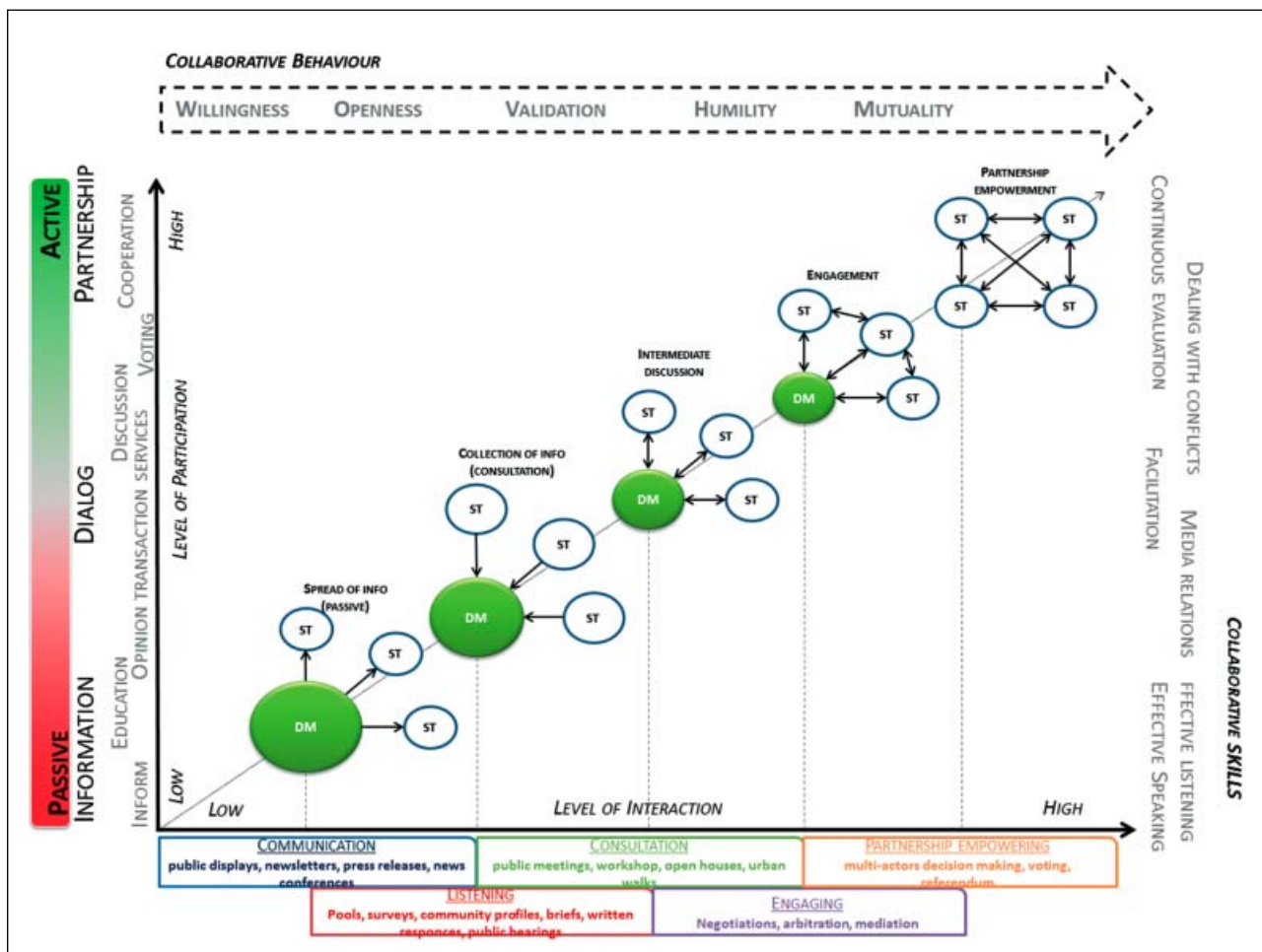

Schéma modelu participácie pri rozvojových investičných procesoch

využívajúc každú fázu na posilnenie záujmu a dôvery medzi nimi, a tým na prechod od jednosmerného toku informácií k dialógu a partnerstvu.

Takto chápaný proces začína jednosmerným poskytovaním informácií, pokračuje ich vzájomnou výmenou, vzdelávaním, výmenou skúseností, diskusiou, spoločným demokratickým rozhodovaním a končí aktívnou spoluprácou na realizácii. Pritom je osobitne dôležité nielen zohľadniť, ale aj aktívne budovať kapacity účastníkov pre efektívnu účasť v jednotlivých fázach tohto procesu, od schopnosti formulovať svoj názor, cez schopnosť počúvať názory partnera v dialógu, triediť a hodnotiť informácie z médií, viesť konštruktívnu diskusiu, mediať proces harmonizácie konfliktných pozícií, negociovat' kompromis a dohodu o zdieľaní priorit, až po kontinuálnu

angažovanosť na sledovaní efektov, zapojenie sa do hodnotenia a návrhu adaptačných zmien.

Model vyvinutý v projekte TRANSGREEN odráža aj zmenu kolaboratívneho správania sa účastníkov participatívneho procesu od ochoty podieľať sa na dialógu, cez otvorenosť pre spoluprácu, zhodnocovanie účasti, vzájomnú úctu k názoru partnerov, až po zdieľanie a vzájomnosť. Vo väzbe na zmenu správania sa mení sa aj charakter nástrojov participácie od dominantne komunikačných sprostredkujúcich informácie (tlač, výstavy a prezentácie, tlačové správy, konferencie a i.), cez nástroje zamerané na zber informácií (napr. prieskumy, sociologické sondy, vypočutia verejnosti), nástroje pre konzultovanie ako vzájomnú aktívnu výmenu informácií a tvorbu vedomostí (verejné konzultačné dni, workshopy a tvorivé dielne, te-

rénne výjazdy a pod.), nástroje pre aktívne hľadanie konsenzu (negociácia, arbitrovanie, sprostredkovanie, mediácia konfliktov), až po nástroje výkon partnerského rozhodovania (hlasovanie, referendum a iné nástroje pre rozhodovanie multiaktérov).

Projekt TRANSGREEN kladie dôraz na šírenie poznatkov a skúseností, ktoré vzniknú, resp. sú zozbierané počas jeho realizácie do čo najširšieho portfólia užívateľov. Ide najmä o stakeholderov na úrovni politik, kde je jedným z hlavných výstupov návrh Strategického plánu integrovaného a udržateľného rozvoja dopravnej infraštruktúry, ktorý prostredníctvom signatárov Karpatskej konvencie (vrátane Slovenska aj Českej republiky), prinesie súbor opatrení a aktivít, ktoré v horizonte 3 rokov povedú k posilneniu problematiky harmonizácie požiadaviek zelenej

4) Maroš Finka, Vladimír Ondrejička, Milan Husár, Micaela Scacchi, Lubomír Jamečný, et al.: Scheme for stakeholder participation processes. Deliverable 3.1.1 – TRANSGREEN project. Bratislava.2017

infraštruktúry pri plánovaní, výstavbe a prevádzke dopravnej infraštruktúry v oblasti Karpát.

Z výsledkov projektu budú čerpať aj ďalšie cieľové skupiny zaoberajúce sa problematikou rozvoja dopravnej infraštruktúry, široká verejnosť prostredníctvom webovej databázy, ktorá bude zahrňovať všetky výstupy projektu, zozbierané informácie a údaje z jednotlivých krajín Karpát. Jej súčasťou bude aj geoportál poskytujúci integrované georeferencované údaje o pilotných územiach projektu i ďalších územiach v krajinách karpatského oblúka. Súčasná verzia je dostupná na stránke www.ccibis.org. Táto platforma obsahuje informácie z projektu TRANSGREEN a ďalších projektov realizovaných na území Karpát.

Východiskom pre návrh opatrení, odporúčaní a aktivít na všetkých úrovniach je Správa o súčasnom stave v sledovanej problematike v jednotlivých krajinách Karpát. Tento výstup projektu sumarizuje súčasný stav v oblasti dopravnej infraštruktúry, biodiverzity a ochrany prírody, ako aj priestorového plánovania, definuje problémové oblasti v jednotlivých krajinách v kontexte politik, metodík, legislatívy plánovacích nástrojov a opatrení, ako aj dostupnosti údajov a osobitne georeferencovaných dát.

Tento model rámcuje participačné procesy pri implementácii koncepčných výstupov projektu TRANSGREEN v modelových rozvojových projektoch rýchlostných cestných komuni-

kácií v krajinách karpatského oblúka. Ako ukazujú praktické skúsenosti, je veľmi dôležité, aby bol aplikovaný už v prvotných fázach plánovania a rozhodovania o rozvoji líniovej dopravnej infraštruktúry, ktoré sú prakticky vo všetkých partnerských krajinách viazané na strategické rozvojové socioekonomické a územné plánovanie. Je to kľúčové pre efektivitu participačných procesov, ale najmä aj pre efektivitu opatrení na harmonizáciu rozvoja dopravnej infraštruktúry s podmienkami pre udržateľný rozvoj prírodných ekosystémov tak, ako na to poukazuje aj konferencia Udržateľné plánovanie dopravy v Karpatoch – aktuálny vývoj a kroky vpred, prezentujúca výsledky projektu TRANSGREEN v septembri 2018 v Bratislave.

Web stránku projektu nájdete na <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/transgreen>.

Ing. Lubomír Jamečný, PhD.

Ing. Vladimír Ondrejčka, PhD.

Ing. Milan Husár, PhD.

*SPECTRA Centre of Excellence EU
STU v Bratislave*

ENGLISH ABSTRACT

Transgreen project outcome relevant for spatial planning, by Lubomír Jamečný, Vladimír Ondrejčka and Milan Husár

The World Wildlife Fund has combined the forces of experts in transportation, spatial planning and environmental protection in the region of the Carpathians in order to elaborate Transgreen, a project subtitled Integrated transport and green infrastructure planning in the Danube-Carpathian region for the benefit of people and nature. Supported by the Danube Transnational Programme, the project was focused on procedures, measures and tools for the building of road and rail infrastructure while respecting the needs of animals in the wild. Transgreen has brought together 11 regular and 9 associated partners, most of them institutions and research centres involved in policy-making and building of transportation infrastructure and environmental protection in the countries of the Carpathians region: Slovakia, the Czech Republic, Hungary, Rumania, Austria and Ukraine.